

An Analysis of the Concept of Governance in the Era of Virtual Space

Mohammad Reza Hafeznia¹ , Ruhollah Nikzad², and Salman Ansarizadeh³

1. Corresponding author; Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

E-mail: HAFEZM_M@modares.ac.ir

2. PhD student in political geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

3. PhD in political geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Article Info

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: 13 August 2024

Received in revised form:

06 September 2024

Accepted: 07 September 2024

Keywords:

virtual space,
sovereignty,
government,
country.

ABSTRACT

With the expansion of the era of communication and information technology, although the real space has always been and is, the field of human activities in various social and cultural, political, economic, etc. dimensions underwent changes. This means that virtual space entered human interactions. The component of applying the sovereignty of countries also underwent changes under the influence of cyberspace. In the present article, using the descriptive-analytical method as well as library resources, the role and functions of virtual space on the component of governance in the national and transnational (global) arenas are examined and explained. The research results show that there are two attitudes towards the concept of governance in cyber space. According to the first approach, cyberspace is like a land that can be divided between governments, and the government is the only authority that can exercise its legislative jurisdiction over cyberspace. And in another approach, virtual space is considered as a common heritage of humanity, which cannot be ruled by any government individually and exclusively.

Cite this article: Hafeznia, M.R. Nikzad, R. Ansarizadeh, S. (2024). An Analysis of the Concept of Governance in the Era of Virtual Space. *New Geopolitics Research*, 1 (1), 1-14.

© The Author(s).

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/nrpg.1.1.1>

Introduction

The emergence of cyberspace as a new platform for human interactions has fundamentally transformed the traditional concept of national sovereignty. This article examines in depth the effects of cyberspace on the structure of nation-state sovereignty in the twenty-first century. With the spread of digital technologies, the traditional boundaries of sovereignty, once limited to physical territories, are now facing unprecedented challenges. The present study is based on the hypothesis that cyberspace simultaneously acts as a factor that both strengthens and weakens national sovereignty. On the one hand, this space has provided new tools for states to exercise power, and on the other hand, by creating transnational spheres, it has questioned the exclusive authority of states. This duality constitutes the main issue of this research.

In this regard, the article analyzes two conflicting perspectives: the first perspective that considers cyberspace as an area that can be divided between states, and the second perspective that considers it a transnational and common domain for all humanity. This theoretical opposition forms the conceptual framework of the present study.

Method

This research was conducted by adopting a qualitative approach and using a descriptive-analytical method. The required data were collected through a systematic study of library resources, including reputable scientific articles, specialized books, international documents, and official government reports. The data analysis method was based on qualitative and comparative content analysis. First, key concepts related to governance in cyberspace were extracted, then these concepts were interpreted within the framework of geopolitical theories and international law. To increase the validity of the findings, the data triangulation technique was used, which includes a simultaneous review of academic sources, legal documents, and practical procedures of governments. The main limitation of this study is the rapid dynamics of cyberspace and the constant changes in related policies, which necessitates the need for follow-up studies in the future.

Results and Discussion

Governments exercise their sovereignty over cyberspace through three main channels:

Technical control: Technical control includes the management of critical infrastructure such as servers, communication cables, and data centers. For example, advanced filtering systems in China (the Golden Shield Project) are a clear example of this approach.

Legal regulation: Legal regulation involves enacting cybercrime laws and content regulations. The Iranian Computer Crimes Law (approved in 2009) and the European Union GDPR regulations are examples of this form of regulation.

Identity management: Identity is managed through the Internet Domain Name System (DNS) and the allocation of IP addresses based on national borders.

Transnational challenges include the following:

The issue of indivisible sovereignty: The networked and interconnected nature of the Internet has made it difficult to enforce national laws. The Microsoft case regarding access to emails stored on Irish servers is an example of these conflicts.

The role of transnational actors: With users all over the world, large technology companies such as Google and Facebook have effectively become political actors that sometimes act in conflict with the national sovereignty of governments.

Transnational cybercrime: Cyberattacks launched from the territory of one country against another have created a complex issue in international law.

Models of global governance include the following:

Multi-stakeholder model: This model includes the participation of governments, the private sector, and civil society in Internet management

Intergovernmental model: Some countries propose to transfer Internet management to international institutions such as the ITU

Network governance model: This model involves the emergence of decentralized self-governing institutions such as the World Wide Web Foundation

Conclusions

The findings of this study show that governance in the age of cyberspace needs to be redefined. At the national level, governments should move towards developing indigenous technical capabilities, adapting their legal systems to the characteristics of cyberspace, and adjusting their policies based on a balance between security and digital freedoms. At the international level, it seems necessary to create new multilateral governance mechanisms that ensure the interests of all stakeholders. It is suggested that future studies examine the impact of emerging technologies such as blockchain and artificial intelligence on the concept of governance.

تحلیل مفهوم حاکمیت در عصر فضای مجازی

محمد رضا حافظ‌نیا^۱، روح اله نیکزاد^۲، و سلمان انصاری زاده^۳

۱. نویسنده مسئول، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: HAFEZM_M@modares.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۳. دانش آموخته دکتری جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

با گسترش عصر ارتباطات و تکنولوژی اطلاعات، عرصه فعالیت‌های بشر در ابعاد گوناگون اجتماعی و فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و غیره دچار تغییراتی شد؛ بدین معنا که فضای مجازی وارد تعاملات بشری گردید؛ اگرچه فضای واقعی نیز همواره نمود داشته و دارد، مؤلفه اعمال حاکمیت کشورها نیز متأثر از عرصه‌های فضای مجازی دستخوش تغییراتی شد. در مقاله حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، به واکاوی و تبیین نقش و کارکردهای فضای مجازی بر مؤلفه حاکمیت در عرصه‌های ملی و فراملی (جهانی) پرداخته می‌شود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد دو نگرش نسبت به مفهوم حاکمیت در فضای مجازی مطرح است؛ طبق رویکرد اول، فضای مجازی همچون سرزمینی قابل تقسیم میان دولت‌هاست و دولت، یگانه مرجعی است که می‌تواند صلاحیت قانون‌گذاری خود را بر فضای مجازی اعمال کند و در رویکرد دیگر، فضای مجازی به مثابه میراث مشترک بشریت است که حاکمیت هیچ دولتی به نحو انفرادی و انحصاری بر آن امکان‌پذیر نیست.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۷

کلیدواژه‌ها:

ژئوپلیتیک،

رویارویی ژئوپلیتیکی،

ژئوپلیتیک ایالات متحده آمریکا،

ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی

ایران،

انزوای ژئوپلیتیکی.

استناد: حافظ‌نیا، محمد رضا، نیکزاد، روح اله، انصاری زاده، سلمان. (۱۴۰۳) تحلیل مفهوم حاکمیت در عصر فضای مجازی، پژوهش‌های نوین سیاست جغرافیایی، ۱

(۱)، ۱۴-۰.

DOI: <https://doi.org/10.22034/nrpg.1.1.1>

ناشر: دانشگاه لرستان

مقدمه

یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم در جغرافیای سیاسی، مفهوم حاکمیت است؛ مفهومی که در بطن دولت مدرن جای دارد و با مفاهیم مهمی مانند قدرت، نظم، مشروعیت و اقتدار مرتبط است. مفهوم حاکمیت در یک طبقه بندی به دو بعد داخلی و خارجی تقسیم می‌شود که در بعد داخلی به مفهوم اراده برتر نسبت به تمام اراده های جزئی در یک سرزمین و در بعد خارجی به معنای حاکمیتی است که در روابط بین دولت‌ها ظاهر می‌گردد و مستلزم استقلال و نفی هر گونه تبعیت یا وابستگی در برابر دولت‌های خارجی است. دولت مظهر حاکمیت داخلی و خارجی است که قدرت برتر را اعمال می‌کند (عالم، ۱۴۰۱).

امروزه فضای مجازی به‌عنوان ستون فقرات فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، در شکل‌گیری و ظهور فضاهای جدید اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی نقش اساسی دارد. اکنون مسئله کنترل و حاکمیت حقوقی دولت به‌عنوان سردمدار جامعه بر فضای مجازی و همچنین تأثیرات سوء مدیریت آن، بر امنیت ملی از دغدغه‌های اصلی قانون‌گذار در کشور می‌باشد (پاسبان، ۱۴۰۲). حاکمیت فضای مجازی محصول جدیدی است که از طریق ایده‌های سنتی حاکمیت تحت هدایت علم و فناوری، توسعه یافته است (Zhao, 2022: 136). به بیان دیگر، حاکمیت فضای سایبر گسترش طبیعی و تجلی حاکمیت ملی یک کشور به بستری مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات است. فضای مجازی به عنوان یک پدیده غیر قابل انکار واجد فرصت‌های بی‌شمار و همچنین تهدیدهای جدی است. فضای مجازی که محصول فناوری اطلاعات و فناوری ارتباطات اطلاعاتی است قلمروی را تشکیل می‌دهد که در آن حاکمیت اعمال می‌شود و این فضا، فضایی رها و بدون کنترل و مدیریت نیست. اعمال حاکمیت در فضای مجازی از دو بعد یا دو سطح برخوردار است. یکی سطح ملی که از سوی حکومت‌ها و دولت‌ها اعمال می‌شود و عمدتاً ناظر بر کنترل و مدیریت فضای مجازی در قلمرو جغرافیایی کشور و فضای ملی است و دوم سطح بین‌المللی و جهانی است که ناشی از سرشت کروی و جهان‌شمول سیستم فضای مجازی و شبکه اینترنت است. در این حالت طبق قاعده می‌بایست توسط نهادهای دارای قدرت فراملی و بین‌المللی انجام پذیرد. بر اساس محتوای منشور ملل متحد و حقوق بین‌الملل، چهار حق اساسی حاکمیت ملی را می‌توان به طور خلاصه بیان کرد برابری استقلال، قلمرو و قدرت و دفاع از خود. همان‌طور که در جدول زیر اشاره شده، این چهار حق، مفاهیم جدیدی را ارائه می‌کنند که به فضای مجازی نیز بسط داده می‌شوند.

جدول ۱. بسط حاکمیت سنتی به حاکمیت فضای مجازی

مقوله حاکمیت	معنای سنتی	معنای فضای مجازی
برابری	همه کشورها از صلاحیت‌ها و هویت‌های برابر برای مشارکت در روابط بین‌المللی برخوردارند.	کشورهای مستقل در اتصال به شبکه و عملیات شبکه از وضعیت برابری برخوردارند و از حق مساوی برای صحبت و مشارکت در حاکمیت فضای سایبری بین‌المللی برخوردارند.
استقلال	هر کشوری حق رسیدگی به امور داخلی و خارجی خود به میل خود و بدون هیچ گونه کنترل و دخالت خارجی را دارد.	شبکه هر کشور می‌تواند به طور مستقل عمل کند؛ خدمات را به دلیل تداخل سایر کشورها متوقف نکند و به طور مستقل خط مشی اینترنت خود را تنظیم کند.
قلمرو و قدرت	قدرت یک دولت برای اعمال صلاحیت قضایی بر همه مردم و اشیا در قلمرو خود است.	حق یک دولت مستقل برای اعمال قدرت بر فضای سایبری در قلمرو خود است.
دفاع از خود	هنگامی که کشوری مورد حمله مسلحانه قرار می‌گیرد، حق مقاومت در برابر حمله -به تنهایی یا با سایر کشورها- را دارد.	کشورهای مستقل این قدرت را دارند که در صورت هر گونه حمله و تهدید فضای سایبری خارجی، اقدامات دفاعی خود را انجام دهند.

source: Ning, 2022

با این حال، مفهوم حاکمیت فضای مجازی در سراسر جهان گسترش یافته و جامعه بین‌المللی در حال تقویت همکاری برای حفاظت از فضای مجازی جهانی است. مقررات روز افزون تأیید می‌کنند که حاکمیت فضای سایبری، امتداد حاکمیت ملی سنتی

است (رسولی و همکاران، ۱۴۰۲). این پژوهش با روشی توصیفی - تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای در تلاش است تا مفهوم حاکمیت را به عنوان یکی از مفاهیم کلیدی در علم جغرافیای سیاسی در عصر فضای مجازی تحلیل کند. از این رو مقصود اصلی نوشتار حاضر این است که به تحلیل مفهوم حاکمیت دولت‌ها در عصر مورد نظر پردازد؛ زیرا حکومت‌ها برای حفظ قدرت و امنیتی که از گذشته تاکنون همواره به دنبال آن بوده و از مقولات حیاتی آنها به شمار می‌رود، بایستی به فضای مجازی با رویکردی تهدید-فرصت محور توأمان بنگرند. در این رویکرد، گسترش فضای مجازی نه تنها حاکمیت را تهدید نمی‌کند بلکه می‌تواند با افزایش قدرت نظارت و رصد وسیله‌ای برای تقویت آن باشد. اما در مقابل امنیت و حفاظت را نیز از مهم‌ترین مسائل برای یک حکومت و ملت می‌داند.

مبانی نظری

حاکمیت

اعمال حاکمیت به مفهوم داشتن قدرت برای اعمال اراده بر چیزی یا کسی یا موضوعی در قلمرو جغرافیایی معین است. از آنجا که حاکمیت و حکومت مفاهیمی هستند که از بار سیاسی برخوردارند و صفت بارز یک بازیگر سیاسی یا نهاد سیاسی اند، حاکمیت عبارت است از: برخوردار بودن از قدرت اعمال اراده و خواست از سوی بازیگر و یا نهاد سیاسی بر افرادی نظیر ملت، اشیا و املاک و ثروت‌ها، فرایندهای تصمیم‌سازی و غیره در قلمروهای جغرافیایی گوناگون. اعمال اراده‌سیاسی بسته به مقیاس و اندازه بازیگر و نهاد سیاسی در قلمروها و سطوح جغرافیایی مختلف شامل محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای، ملی و جهانی انجام می‌پذیرد. بارزترین وجه اعمال حاکمیت از سوی بازیگران و نهادهای سیاسی حکومتی، حاکمیت در قلمرو جغرافیایی کشورهاست که به فضای ملی موسوم است. علاوه بر وجه اعمال حاکمیت در مقیاس ملی، وجه دیگر اعمال حاکمیت در مقیاس بین‌المللی است که ناشی از توسعه نظام‌های بین‌المللی و فراکشوری است که اختصاص به کشوری خاص ندارد و موضوع مشترک تمامی یا بخشی از کشورهای جهان است که در قالب نهادهای بین‌المللی جهانی، نظیر سازمان ملل متحد و یا سازمان‌های منطقه‌ای نظیر اتحادیه اروپایی، شکل گرفته است (حافظ نیا، ۱۳۹۹: ۱۵۵-۱۵۶).

فضای مجازی

واژه سایبر از لغت یونانی Kybernetes به معنی سکاندار یا راهنما مشتق شده است. نخستین بار اصطلاح «سایبرنتیک» توسط ریاضیدانی به نام نوربرت وینر^۱ در کتابی با عنوان «سایبرنتیک و کنترل در ارتباط بین حیوان و ماشین» در سال ۱۹۴۸ به کار برده شده است. سایبرنتیک علم مطالعه و کنترل مکانیزم‌ها در سیستم‌های انسانی، ماشینی (و کامپیوترها) است. سایبر پیشوندی است برای توصیف یک شخص، یک شی، یک ایده و یا یک فضا که مربوط به دنیای رایانه و اطلاعات است. در طی توسعه اینترنت، واژه‌های ترکیبی بسیاری از کلمه سایبر به وجود آمده است که به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌کنیم: فضای سایبر^۲، شهروند سایبر^۳، پول سایبر^۴، فرهنگ سایبر^۵، راهنمایی فضای سایبر^۶، تجارت سایبر^۷، کانال سایبر^۸ و... . واژه فضای سایبر را نخستین بار ویلیام گیسون^۹ نویسنده داستان علمی تخیلی در کتاب نورومنس^{۱۰} در سال ۱۹۸۴ به کار برده است. فضای سایبر در معنا به مجموعه‌هایی از ارتباطات درونی انسان‌ها از طریق رایانه و وسائل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته می‌شود. یک سامانه برخط (سیستم آنلاین) نمونه‌ای از فضای سایبر است که کاربران آن می‌توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. بر خلاف فضای واقعی، در فضای سایبر نیاز به جابه‌جایی‌های فیزیکی نیست و کلیه

1. Norbert Wiener
2. Cyberspace
3. Cybercitizen
4. Cybercash
5. Cyberculture
6. CyberCoach
7. Cyberbusiness.
8. Cyberchannel.
9. William Gibson.
10. Neuromancer.

اعمال فقط از طریق فشردن کلیدها یا حرکات موشواره (ماوس) صورت می‌گیرد (Carl and Henry, 2016, 3)؛ بدین معنی که هر کاربر اینترنتی به طور بالقوه قادر به ایجاد پیام و ارسال آن برای شمار فراوانی از افراد دیگر است؛ در حالی که در رسانه‌های جمعی دیگر همچون روزنامه، تلویزیون، رادیو و ... تنها یک گروه مشخص از افراد در تعیین و گزینش اطلاعات ایفای نقش می‌کنند. از این دید، اینترنت بیش از هر رسانه دیگری یک رسانه جمعی به شمار می‌رود؛ زیرا هر کاربر نه فقط دریافت کننده اطلاعات است؛ بلکه خود می‌تواند منبع اطلاعات نیز باشد. ویژگی دیگر اینترنت این است که فضای آن اساساً فضایی گفتمانی متشکل از گفتمان‌های مختلف است. شبکه‌های اینترنتی که فضای سایبر را تشکیل می‌دهند میلیون‌ها متن را به هم ربط می‌دهند که در حقیقت گفتمانی جهانی را شکل می‌دهند (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹۶).

روش تحقیق

تحقیق حاضر به روش توصیفی و تحلیلی انجام شده و از نظر نوع تحقیق، کاربردی است؛ به این معنا که با مطالعه کتابخانه‌ای و استفاده از نوشته‌های علمی صاحب‌نظران سعی شده است ارتباط منطقی مفهوم حاکمیت در تحولات فضای مجازی مورد تحلیل قرار گیرد.

یافته‌های تحقیق

عرصه‌های حاکمیت در فضای مجازی

عرصه ملی: حکومت‌ها دارای دو قلمرو اعمال حاکمیت هستند: فضای جغرافیایی واقعی و فضای جغرافیایی مجازی که با هم مرتبط و قرینه یکدیگرند و فضای مجازی در واقع انعکاس مجازی فضای واقعی است. بنابراین اصل حاکمیت دولت و حکومت ملی بر هر دو فضا از پایداری برخوردار است؛ هر چند ممکن است کیفیت و سطح آن بین دولت‌ها تفاوت کند.

حاکمیت ملی در فضای مجازی عبارت است از: به کنترل درآوردن فضای مجازی و تنظیم نقش و کارکردهای آن در قلمرو جغرافیایی و فضای واقعی یعنی عرصه فرمانروایی حکومت‌ها. به عبارتی تطبیق دادن کارکردهای فضای مجازی با مقتضیات قلمرو واقعی یک حکومت که با مرزهای سیاسی از قلمرو دولت‌های دیگر متمایز می‌گردد. این امر به سه صورت قابل انجام است؛ اول: از طریق تعلق نام‌های دامنه سطح بالای جغرافیایی سایت‌ها، میزبان‌ها و ایمیل‌های فضای مجازی به سرزمین که در واقع منعکس کننده چارچوب فضایی جغرافیایی هویت بخش و سامان دهنده به تمامی میزبان‌ها، درگاه‌ها، وبگاه‌ها و ایمیل‌ها در فضای مجازی است. در واقع این گونه موارد بر پایه هویت جغرافیایی کشورها و سرزمین‌ها به عنوان قلمرو حاکمیت حکومت‌ها در فضای واقعی، تعیین هویت و ساماندهی می‌شوند. شناسه دو حرفی آنها در نام دامنه نیز در اختیار نظام‌های حکومتی قلمروهای جغرافیایی مربوطه بوده و قوانین ثبت در آنها نیز توسط حکومت‌های مربوطه تعیین می‌شود و به نوعی منعکس کننده اصالت بخشی به قلمرو جغرافیایی حکومت‌ها در فضای مجازی است.

دوم: از طریق کنترل و اعمال مدیریت بر کارکردهای فضای مجازی حکومت‌ها؛ پتانسیل‌ها و کاربست‌های فضای مجازی را در راستای منافع ملی خود مدیریت و هدایت می‌کنند. قابل ذکر است که این پدیده خود مفهومی جغرافیایی و سرزمینی بوده و همچنین ناشی از الزامات و اقتضات حاکمیتی کشورها در قلمرو و محدوده تحت حاکمیت آن‌ها در فضای عینی و واقعی می‌باشد. آن‌ها از طریق اعمال ساز و کارهای سخت افزاری و نرم افزاری؛ فضای مجازی را کنترل کرده و از ورود و خروج هرگونه دیتا و اطلاعات به قلمرو جغرافیایی کشور به عنوان فضای تحت حاکمیت خود ممانعت به عمل می‌آورند. تعبیه ساز و کارهای فنی الکترونیکی و دیجیتالی نظیر فیلترها در مسیرهای ارتباطات اطلاعاتی و نیز تدوین؛ تصویب و اجرای قوانین جرایم رایانه‌ای در همین راستا قابل ملاحظه است.

سوم: از طریق آمایش و ساماندهی ابعاد سخت افزاری فضای مجازی به عنوان زیرساخت فضای مجازی که در صورت عدم وجود چیزی به نام شبکه اینترنت و فضای مجازی وجود نخواهد داشت. ابعاد سخت افزاری نظیر؛ شبکه سازی؛ کابل‌های ارتباطی اطلاعات؛ سرورها؛ رایانه‌ها و ماهواره‌های ارتباطی؛ مراکز خدماتی اینترنتی و نظایر آن؛ همگی توسط حکومتها ایجاد و مدیریت می‌شوند. ایجاد و استقرار؛ آمایش و مدیریت تمامی آن‌ها در فضای جغرافیایی کشورها و در قلمرو حاکمیت ملی توسط آن‌ها

انجام می‌پذیرد. بنابراین بین فضای واقعی و فضای مجازی ارتباط دوسویه وجود دارد و انطباق مفهوم و ابعاد قلمرو در رو فضای واقعی و مجازی با یکدیگر؛ پدیده‌های عینی هستند که توسط حکومت‌ها انجام می‌پذیرد.

نهاد حکومت ملی همچنان قدرتمندانه نقش حاکمیتی خود را ایفا می‌نماید و قدرت آن را دارد که شبکه‌های ارتباطی فراملی اعم از خطوط تلفن و یا فضای مجازی و شبکه اینترنت را به کنترل درآورده و نسبت به کاربری مطلوب و یا اختلال در آنها اقدام نماید؛ همچنین ارتباطات شهروندان خود را با سایر کشورها تحت نظارت و کنترل قرار دهد. حکومت‌های ملی برای اعمال حاکمیت خود بر فضای مجازی از دو ساز و کار می‌توانند استفاده کنند:

- ساز و کار قدرت فنی و ابزاری که محصول توسعه علمی؛ تکنولوژیک و تخصصی بوده و ماهیتی ژئوپلیتیکی دارد.
 - ساز و کار قانونی که چارچوب رفتاری افراد حقیقی و حقوقی و نیز باید و نبایدها را تعریف کرده و ماهیتی حقوقی دارد. در بعد قدرت فنی و ابزاری، حکومت‌ها باید از طریق توسعه دانش و فناوری ارتباطات و اطلاعات و نیز سرمایه گذاری لازم، خود را توانمند سازند تا بتوانند توانایی کنترل و مدیریت فضای مجازی را بر عهده بگیرند و از چالش‌هایی که منبث از قدرت فنی و ابزاری سایر کشورها و بازیگران فراکشوری در فضای مجازی است در امان باشند.
- در بعد قانونی از آنجا که حکومت‌ها می‌توانند نسبت به وضع قوانین و مقررات و اجرای آن برای اداره امور کشور و مردم اقدام کنند، بنابراین برای کنترل و مدیریت و نیز اعمال حاکمیت بر فضای مجازی در راستای مصالح و منافع ملت و شهروندان آن‌ها می‌توانند قوانین و مقررات لازم را وضع و تصویب کنند و به مورد اجرا بگذارند. قانون‌گذاری برای فضای مجازی باید در سطح داخلی در حوزه مرزهای سیاسی و قلمرو جغرافیایی کشور و همچنین در سطح بین‌المللی انجام پذیرد (حافظ نیا، ۱۳۹۹).

شکل ۱. محورهای حکمرانی در فضای مجازی

منبع: (مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، ۱۳۹۹: ۸۸)

فیلترینگ؛ بارزترین وجه اعمال حاکمیت در فضا و قلمروهای مجازی؛ برای جلوگیری از اقدامات غیرقانونی و مضر و بر خلاف شئون مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، ایدئولوژیک، اقتصادی و ... و نیز به حداقل رساندن آثار آنها، تدابیری از سوی نهادهای مسئول در سطوح مختلف ملی و بین‌المللی در نظر گرفته می‌شود. یکی از این تدابیر فیلترینگ اینترنت است؛ منظور از فیلترینگ اینترنت، ایجاد محدودیت در دسترسی به محتوا یا وبسایت حاوی مطالب غیرقانونی یا مضر می‌باشد. فیلتر اینترنت توسط والدین، مربیان و مدیران مدارس، دانشگاه‌ها، کتابخانه‌ها و ... همچنین در سطح کلان توسط حکومت‌ها اجرا می‌شود؛ که در این میان اقدامات حکومت‌ها به مراتب بیشتر است و به دلیل همین گستردگی اهمیت زیادی دارد.

هرچند دلایل اصلی برای فیلتر اینترنت، بیشتر استانداردهای اجتماعی، مسائل اخلاقی یا تضمین امنیت ملی است، مصادیق و میزان آن به هیچ عنوان مورد توافق همه نیست و در این زمینه هیچ استاندارد بین‌المللی مشترکی هم که از سوی یک

سازمان بین‌المللی پیشنهاد شده باشد، وجود ندارد. در این شرایط هر کشوری بر اساس ملاحظات سیاسی و فرهنگی خود برای فیلترینگ سیاست‌گذاری و برنامه ریزی می‌نماید (حافظ‌نیا، ۱۳۹۹: ۱۶۵).

باید یادآوری شود که وظیفه حکومت‌ها در تأمین اصل آزادی اینترنت، محدود به موارد اصلاحی نیست؛ بلکه حکومت‌ها موظف به تأمین زیرساخت‌های لازم برای بهبود دسترسی مردم به این رسانه و ابزار نوین ارتباطی هستند؛ زیرا لازمه ماهیت ادعایی «حق آزادی بیان»، فرض حکومت به‌عنوان موظف و مکلف در برابر این حق است. حکومت در حقیقت دو وظیفه دارد؛ یکی سلبی و دیگری ایجابی. از یک‌سو حکومت مکلف به عدم مداخله تحدیدی جز در موارد خاص است و از سوی دیگر موظف به بهره‌گیری از ابزارهای لازم در جهت تضمین حق شهروندان در برابر تهدیدهای احتمالی است (بابازاده مقدم و اسدی، ۱۳۹۶: ۱۶۶).

با شناخت دقیق از وضعیت اینترنت، تردیدی برای فیلتر محتوای غیرقانونی و مضر آن وجود ندارد؛ اما با توجه به تأثیر اینترنت، به‌ویژه تأثیر سایت‌های خبری در تأمین حق آزادی بیان و دسترسی آزاد به اخبار و اطلاعات، ضروری است بایدها و نبایدهایی برای اجرای فیلترینگ مشخص و اعمال شود. این بایدها و نبایدها را می‌توان در قالب اصول زیر تبیین نمود:

- در اینترنت نیز مانند سایر رسانه‌ها، اصل مداخله حداثی حکومت‌ها برقرار باشد. باید سیاست‌گذاری و اعمال فیلترینگ در اختیار نهادهای مستقل قرار گیرد و حکومت‌ها در نقش راهنما و حامی این نهادها باشند.
- باید تدابیری اتخاذ شود تا محدود نمودن دسترسی به محتوای غیرقانونی و مضر سایت‌های خبری، تبدیل به مانعی برای دسترسی به سایر مطالب و اخبار نشود. بنابراین باید تلاش شود تا دامنه فیلترینگ حتی‌المقدور محدود گردد و از توسعه مصادیق آن خودداری شود.
- فیلترینگ به‌عنوان یک محدودیت آزادی بیان، باید طبق قانون انجام شود. به همین منظور ضروری است قوانین و مقررات فیلترینگ به‌ویژه مصادیق آن، توسط نهادهای مستقل، تدوین و پیش از اجرا به عموم اطلاع‌رسانی شود.
- فیلترینگ محتوای اینترنت مانند سایر اعمال حکومت‌ها نیاز به شفافیت دارد. اگر حکومت‌ها بدون پیروی از قانون، به صورت پنهانی و بدون نظارت افکار عمومی، اقدام به فیلترینگ نمایند، خطر سوءاستفاده از قدرت و ایجاد محدودیت برای آزادی بیان، جامعه را تهدید خواهد کرد.
- همواره باید تلاش شود تا در اجرای فیلترینگ از روش‌ها و برنامه‌های هوشمند استفاده گردد که میزان خطا در آن وجود نداشته باشد یا تا حد ممکن کاهش یابد.
- آموزش نقش بسزایی در استفاده صحیح و اجرای مطلوب فیلترینگ دارد. همه افرادی که فیلترها را اجرا یا استفاده می‌کنند، باید اطلاع دقیقی از اهداف فیلترینگ و محدودیت‌هایی که ممکن است در نتیجه آن ایجاد شود، داشته باشند (بابازاده مقدم و اسدی، ۱۳۹۵: ۱۹۱).

خلاءهای حاکمیتی فضای مجازی در سطح ملی (حفره‌های سایبری حکومت): همان‌گونه که دولت‌ها بنا بر نظر جغرافی‌دان سیاسی، ریچارد مویر^۱ قادر به کنترل مطلق و کامل فضای واقعی خود نیستند (حفره‌های دولت) و به نوعی نظارت‌های معمول دولت اعمال نمی‌شود (مویر، ۱۳۷۹، ۲۳۹)؛ در فضای مجازی نیز حفره‌هایی وجود دارد که دولت‌ها قادر به کنترل آن نمی‌باشند. نظیر قرینه عبورهای غیرمجاز از مرزهای واقعی کشورها با عبور غیرمجاز کاربران اینترنت از مرزهای فضای مجازی کشور خود با استفاده از فیلترشکن. به عبارتی دولت‌ها همان‌گونه که مرزهای واقعی خود را از حیث عبور کالا، انسان و غیره نمی‌توانند کنترل کنند؛ مرزهای مجازی خود را نیز نمی‌توانند به طور کامل کنترل کنند و این امر لزوماً به معنی دولت‌زدایی در فضای مجازی نیست. عرصه جهانی: به‌رغم اینکه فضای مجازی و شبکه اینترنت از ابعاد جهانی و بین‌المللی برخوردار است، فاقد یک نهاد بین‌المللی برای مدیریت، کنترل و اعمال حاکمیت بر آن است. در عین حال این شبکه به لحاظ فنی و عملکردی در سطح جهانی مدیریت می‌شود که آن نیز فاقد وجهت بین‌المللی است. مدیریت و کنترل این شبکه پس از ایجاد، بر عهده دولت آمریکا بوده است؛ ولی به تدریج دولت ایالات متحده آمریکا در دوره ریاست جمهوری بیل کلینتون؛ این ماموریت را به یک سازمان دیگر در داخل آمریکا

که مطابق مقررات داخلی ایالت کالیفرنیا تأسیس شده بود و مشهور به ایکان^۱ است واگذار کرد. بنابراین طبیعی است که از حیث تاریخی دولت ایالات متحده آمریکا خود را متولی مدیریت اینترنت بداند.

در سال ۱۹۹۸ کلینتون رییس جمهور وقت آمریکا به تمام دوایر دولتی دستور داد تا از اداره امور روزمره اینترنت کنار بکشند و رهبری توسعه اینترنت را به بخش خصوصی واگذار کنند. بدین منظور شرکتی در کالیفرنیا تأسیس شد و ایکان نام گرفت. در این خصوص چهار وظیفه مدیریتی به شرح زیر مورد توجه قرار گرفت:

- سیاست اختصاص مجموعه آدرس‌های آی پی به کاربران؛
- تضمین عملکرد مناسب سیستم سرورهای بنیادی شبکه اینترنت که به طور سلسله‌مراتبی ساماندهی شده بودند.
- سیاست اختصاص نام‌های دامنه تراز اول اعم از کشوری، منطقه ای و یا عمومی؛
- هماهنگ‌سازی اختصاص پارامترها به دستورالعمل‌های فنی شبکه اینترنت و به منظور حفظ پیوند ارتباطات جهانی.

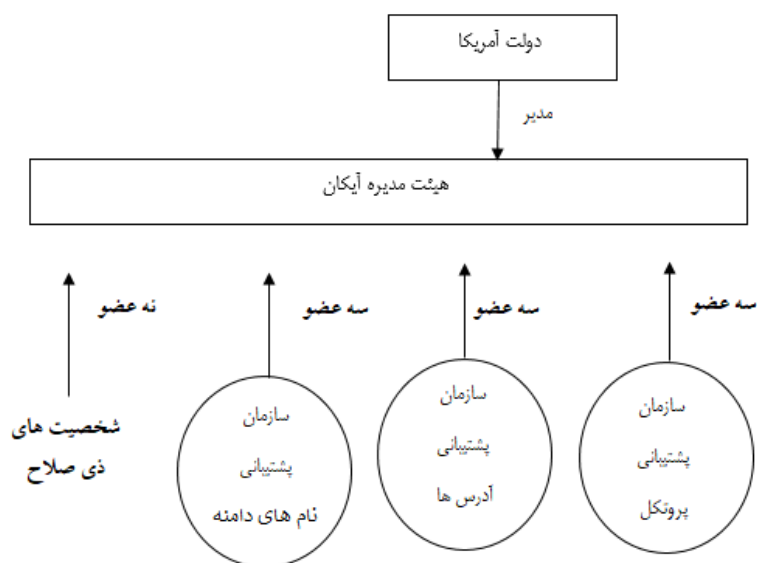
اموری که در ارتباط با شبکه اینترنت به عهده ایکان می باشد، از اهمیت زیادی برخوردار است؛ زیرا قوام و کارایی شبکه اینترنت و هویت‌یابی کاربران حقیقی و حقوقی و ردیابی آنها در اینترنت در کنترل و مدیریت ایکان قرار دارد؛ یعنی هیچ کاربری بدون آدرس اینترنتی و هیچ سایت و یا ایمیلی بدون نام دامنه در شبکه اینترنت مشروعیت نخواهد داشت و اساساً قابل شناسایی نخواهد بود. از سویی شبکه اینترنت نیز بدون کارایی سرورهای بنیادی سیزده‌گانه که مدیریت آن در کنترل ایکان است و نیز دستورالعمل‌های فنی که عملکرد شبکه اینترنت را تضمین می‌کند، قادر به ادامه حیات نخواهد بود. مدیریت و کنترل و به عبارتی حاکمیت بر آنها به عهده ایکان می باشد (حافظ نیا، ۱۳۹۳: ۱۶۹-۱۷۰).

سلطه جهانی و هژمونی در فضای مجازی: در گذشته جوامع تمایل داشتند که نظام‌هایی بسته با مرزهای نسبتاً مشخص، افراد ثابت و پیوندهای اندک با سایر جوامع باشند؛ اما اکنون وارد عصر نظام‌های باز شده‌ایم. فضای سایبر سبب ایجاد نوع جدیدی از سرزمین‌های اجتماعی شده است که ما آن را جامعه مجازی می‌نامیم. این شکل‌گیری‌های جوامع مجازی در بعضی موارد، اثرات خود را در فضای سرزمینی واقعی به صورت حرکت‌های اجتماعی برای اعتلای هویت‌های فرهنگی و سیاسی نیز نشان داده است (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۸۸). اینترنت آن گونه که امروزه وجود دارد حاصل سرمایه‌گذاری‌های دولت ایالات متحده آمریکا است که از طریق پروژه‌های پیشرفته دفاعی و موسسه ملی علوم آمریکا^۲ انجام شده است. طبیعی است که به لحاظ تاریخی دولت آمریکا خود را متولی مدیریت اینترنت بداند.

آنچه در ظاهر به نظر می‌رسد این است که مدیریت و اعمال حاکمیت ایکان در شبکه اینترنت؛ ماهیت فنی و تخصصی دارد و فاقد جنبه‌های سیاسی - اجتماعی و فرهنگی است و در ظاهر به نظر نمی‌رسد که این امور بر عهده ایکان باشد؛ اما نمی‌توان نقش پنهان دولت ایالات متحده آمریکا را در شبکه اینترنت اطلاعات نادیده گرفت. مدیریت ایکان را علاوه بر مدیرعامل؛ هیئت مدیره ای مرکب از ۱۸ عضو به عهده دارند که در مدل ذیل مشخص است.

1. Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN)

2. NSF

شکل ۲. مدل ساختار جهانی شبکه اینترنت
منبع: (حافظ نیا، ۱۳۹۹)

علیرغم اعمال حاکمیت و مدیریت فنی و تخصصی از سوی آیکان؛ وضعیت مدیریت شبکه کنونی معترضانی نیز دارد. این اعتراضات هم در سطح شرکت‌های اینترنتی مرتبط با آیکان و هم از سوی دولت‌ها مطرح می‌شود. از این رو آنها خواستار انتقال مدیریت کنونی به یک نهاد بین‌المللی یا یک سازمان بین‌الدولی و نظایر آن هستند. برخی نیز معتقدند آیکان باید از انحصار آمریکا خارج و به یک شرکت و سازمان بین‌المللی تبدیل شود و با چنین هویتی و شخصیت حقوقی به ایفای نقش مدیریت شبکه در اینترنت بپردازد تا بدین ترتیب از سلطه پیدا و پنهان دولت آمریکا خارج گردد. اگرچه آیکان (ایالات متحده آمریکا) طی سال‌های اخیر انعطاف بیشتری در این زمینه بروز داده و سرورهای سیزده گانه شبکه جهانی اطلاعات و اینترنت (WWW^۱) که ابتدا به طور کامل در فضای سرزمینی آمریکا قرار داشت به کشورهای و سایر قاره‌های جهان منتقل کند و تصور سلطه و انحصار یک جانبه خود را از اذهان عمومی جهانیان کاهش دهد (همان، ۱۷۰-۱۷۱).

جدول ۲. ویژگی‌های اعمال حاکمیت بر فضای مجازی در بعد ملی و جهانی

سطح ملی	سطح جهانی (فرامرزی)
اعمال حاکمیت از طریق برقراری نظم؛ ثبات و امنیت	عدم نظم و ثبات و امنیت بین‌الملل
جامعه متشکل حاکم یکپارچه است	جامعه بدون حکومت و متکثر است
رابطه عمودی است و از نهاد حاکمیت به سطوح فراملی تحمیل می‌شود	رابطه افقی است و صرفاً بر همکاری استوار است
صلاحیت اعمال حاکمیت دولت؛ تام و تمام در کلیه امور است	مشروط به رضایت واحدهای جامعه جهانی است
سازمان یافته است و وحدت دارد	محیط مبتنی بر رقابت است
صلاحیت گروه‌ها و احزاب؛ اعطایی و یا سلبی از طریق نهاد دولت (حاکمیت) است	صلاحیت‌های موردی از سوی اعضا کسب می‌شود

(منبع: نویسندگان)

عرصه فروملی: عرصه اعمال حاکمیت در سطوح داخلی از سوی حکومت‌های ملی در چارچوب فضای سرزمینی، گاه متناسب با شرایط خاص به صورت گزینشی و در سطوح محلی نیز اعمال می‌شود. برای مثال، فیلترینگ، قطع اینترنت، حذف فضای سخت

1. World Wide Web.

افزایی و نرم افزاری مجازی در یک محدوده خاص در سطح محلی، مثلاً یک منطقه شهری، یک شهرستان، یک بخش، یک روستا و ... انجام می‌پذیرد.

دلایل متنوعی که اصل حاکمیت حکومت‌ها را با چالش مواجه سازد در این امر دخیل است. برای مثال، نواحی معارض و معترض، نواحی واگرا (قومی، ایدئولوژیک، اکولوژیک، فرهنگی - اجتماعی و ...) را می‌توان از عواملی دانست که حکومت‌ها بر اساس آنها به اعمال حاکمیت در سطوح محلی اقدام می‌کنند.

چالش‌های حاکمیتی در فضای مجازی

همانگونه که در فضای واقعی و قلمروهای فیزیکی حکومت و عرصه شهروندی، نیروهای چالش‌ساز، فرمان‌ها، قوانین و قواعد حکومتی و عمومی را به چالش می‌کشند و نقض می‌کنند، در فضای مجازی به عنوان فضای دوم نیز نیروهای چالشگر، فرمان‌ها، ارزش‌ها، منافع و قوانین حکومتی را نقض کرده و حاکمیت حکومت‌ها را به چالش می‌کشند (نامداریان و خدمتگذار، ۱۴۰۲). شاخص اصلی نقض حاکمیت حکومت‌ها در فضای مجازی (همانند فضای واقعی) قاچاق و مصادیق آن است که توسط عاملان آن در فضای مجازی و اینترنت صورت می‌پذیرد و حکومت‌ها را در کنترل و اعمال حاکمیت بر آن فضا ناتوان جلوه می‌دهد. جرایم مجازی نیز آن دسته از اعمالی است که به نقض قوانین و ضوابط قلمرو حکومتی و یا تجاوز به حقوق خصوصی و عمومی با استفاده از فضای مجازی و یا در فضای مجازی بینجامد (حافظ نیا، ۱۳۹۹: ۱۸۰-۱۷۹). یکی دیگر از چالش‌های حاکمیتی و اعمال آن در فضای مجازی، فرامرزی بودن جرایم مجازی است. از این رو برخورد با جرایم در فضای مجازی نیازمند سازوکار و همکاری‌هایی در سطح بین‌المللی می‌باشد. به همین دلیل سازمان‌های بین‌المللی در ارتباط با تعریف و مقابله با جرایم فضای مجازی درگیر شده و فعالیت می‌نمایند؛ نظیر تشکیل کنگره سازمان ملل متحد در آوریل ۲۰۰۰ درباره جرم و رفتار مجرمان در فضای مجازی، کنوانسیون بین‌المللی بوداپست در سال ۲۰۰۱، فعالیت‌های اتحادیه اروپا، سازمان کشورهای آمریکایی، گروه هشت، سازمان همکاری‌های اقتصادی آسیای جنوب شرقی، سازمان شانگهای و اتحادیه آفریقا. در این بین، بیشترین اقدامات مربوط به کنوانسیون جرایم رایانه‌ای و اینترنتی شورای اروپاست که بسیاری از کشورهای اروپایی به آن پیوسته و عضویت کشورهای غیراروپایی نیز در آن آزاد است (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۱۸۱). از سویی دیگر ما با مفهوم حکمرانی در چارچوب مفهوم حاکمیت در عصر فضای مجازی مواجه هستیم. از این رو دولت‌ها با سه نوع حکمرانی شامل حاکمیت با فضای مجازی، حاکمیت بر فضای مجازی و نوع سوم، حاکمیت در عصر فضای مجازی مواجه هستند (روحانی، ۱۴۰۲).

جدول ۳. انواع حاکمیت در عصر فضای مجازی

انواع حاکمیت در عصر فضای مجازی	نوع بهرمندی
حاکمیت با فضای مجازی	به عنوان ابزار خدمت‌رسانی و اعمال حاکمیت در فضای حقیقی
حاکمیت بر فضای مجازی	فضای مجازی به منزله بخشی از قلمرو حاکمیت ملی و تحت قوه امرانه آن
حاکمیت در عصر فضای مجازی	فضای مجازی باعث ایجاد تحول در کلیت فضای زندگی مردم و ایجاد افق تمدنی جدید

(منبع: نویسندگان)

مبانی اعمال حاکمیت در فضای مجازی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

از اصول مختلف قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، می‌توان مبانی حقوقی مدیریت و اعمال حاکمیت دولت را بر فضای مجازی استنباط کرد که در اینجا به بررسی آن می‌پردازیم:

- اصل ۹ قانون اساسی: «در جمهوری اسلامی ایران، آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و احاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی، به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه‌ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور، آزادی‌های مشروع را هرچند با وضع قوانین و مقررات سلب کند». این اصل نیز می‌تواند مبنایی جهت لزوم مدیریت و نظارت بر فضای مجازی تلقی شود. یعنی هرگاه آزادی استفاده از فضای مجازی

به استقلال سیاسی و ... آسیب وارد نماید، با جرم انگاری با آن برخورد خواهد شد. دولت می‌بایست ضمن حفظ حق آزادی افراد جامعه در استفاده از فضای مجازی، نظارت لازم بر این فضا را انجام دهد تا با جلوگیری از تهدیدها و تهدیدکنندگان فضای مجازی، حافظ استقلال و تمامیت سرزمینی کشور که از جمله وظایف حکومت است محقق گردد.

اصل ۲۴ قانون اساسی: «نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند، مگر اینکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند، تفصیل آن را قانون معین می‌کند». بدیهی است این اصل مهمترین مبانی اصول مدیریت و نظارت بر فضای مجازی را بیان می‌کند. لازم به ذکر است که با توجه به اینکه دو اصل آزادی بیان و آزادی اطلاعات مشابهت‌های زیادی با یکدیگر دارند و به همین دلیل از فضای مجازی برای تحقق آن‌ها تا حدودی به یک شکل بهره برداری می‌شود. بدین معنا که هر دو به طور عمده از قابلی‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی بهره برداری می‌کنند، از اصول مرتبط با مبانی نظارت بر نشریات و مطبوعات می‌توان جهت تبیین مبانی مدیریت و نظارت بر فضای مجازی بهره برد (رضایی‌ها و افشاری، ۱۳۹۷، ۳۲۶-۳۲۵).

نتیجه‌گیری

پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات و گسترش وسایل ارتباط جمعی و اجتماعی از عوامل بسیار تأثیرگذار بر حاکمیت ملی است. عرصه حکومت و سیاست از دگرگون‌سازی‌های توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در امان نبوده و هر چهار حوزه حاکمیت به دنبال تحولات آن دچار تغییر شده است. با پیشرفت روزافزون فناوری اطلاعات و ارتباطات و شکل‌گیری شبکه اینترنت و فضای مجازی و همچنین گسترش اقتصاد جهانی، فضایی مجازی در امتداد فضای واقعی در حاکمیت‌ها به وجود آمده و از طرفی این فضای حاکمیتی جدید موجب پیدایش مفهومی نسبی و ضعیف‌تر برای حاکمیت ملی شده است. در نتیجه ایجاد چنین تحولاتی در عرصه حکمرانی به‌وضوح ابعاد عملیاتی، تغییراتی می‌یابند و همچنین بازیگران و کنشگران جدیدی مانند قدرت‌های خرد و متوسط در جهان سر از آب برمی‌آورند که توانایی آن را دارند که محاسبات قدرت را به‌سادگی دگرگون سازند. در ادامه به مواردی از تأثیرات توسعه فضای مجازی بر تحول حاکمیت‌های ملی اشاره می‌شود که نهایتاً موجبات تهدید و تضعیف آن‌ها را رقم می‌زند.

- افزایش تعداد کنشگران غیردولتی به صورتی که دولت‌ها دیگر تنها کنشگران در سطح جهانی نیستند.
- شکل‌گیری جامعه مجازی؛ در حقیقت مرزهای سایبرنتیک در حال شکل‌گیری هستند که دولت‌ها قادر به کنترل آنها نیستند.
- تولید نرم‌افزارها و امکانات جدید که چالش‌ها و تهدیدات امنیتی در پی دارد که حاکمیت کشورها را نقض می‌کند و راه مقابله قانونی با آن‌ها دشوار است مانند گوگل ارث^۱
- عدم تمرکز آگاهی و تغییر روابط شهروندی
- دسترسی آسان و ارزان به فناوری اطلاعات و در نتیجه تأثیرگذاری آسان‌تر بر سیاست‌گذاری‌ها
- نادیده‌گرفته‌شدن مراکز سنتی قدرت با شکل‌گیری شبکه‌های وفاداری در سطح جهانی مثل جنبش‌ها

بنابراین با بررسی ماهیت فضای مجازی و تأثیراتی که موجب ضعف و چالش حاکمیت‌های ملی کشورها می‌شود، این نتیجه حاصل می‌شود که امروزه حکومت‌ها برای حفظ قدرت و امنیتی که از گذشته تاکنون همواره به دنبال آن بوده و از مقولات حیاتی آن‌ها به شمار می‌رود، بایستی به فضای مجازی با رویکردی تهدید-فرصت محور توأمان بنگرند. در این رویکرد، گسترش فضای مجازی نه تنها حاکمیت را تهدید نمی‌کند بلکه می‌تواند با افزایش قدرت نظارت و رصد وسیله‌ای برای تقویت آن باشد. اما در مقابل امنیت و حفاظت را نیز از مهم‌ترین مسائل برای یک حکومت و ملت می‌داند. به عبارتی با وجود تأثیرات مثبت و فرصت محور فضای مجازی، همچنان آثار احتمالی منفی وجود دارد که با نشانه رفتن امنیت حکومت‌ها، مواجهه فعالانه در این فضا را الزام‌آور می‌کند.

منابع

- بابازاده‌مقدم، حامد، اسدی، عباس. (۱۳۹۶). اصول پالایش (فیلترینگ) پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی. *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۳(۹)، ۱۹۴-۱۶۴. doi: 10.22054/cs.2017.10650.39
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۹). *جغرافیای سیاسی فضای مجازی*، تهران: سمت.
- حافظ نیا، محمد رضا، احمدی‌پور، زهرا، خوجم لی، عبدالوهاب و انصاری‌زاده، سلمان. (۱۳۸۸). بازنمایی مفهوم ملت در فضای مجازی، *پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، پیش شماره (۰)، ۱-۲۵.
- پاسبان، ابوالفضل. (۱۴۰۲). حاکمیت حقوقی دولت‌ها بر فضای مجازی و تأثیر آن بر امنیت ملی، *سیاست دفاعی*، ۳۲(۱۲۵)، ۱۱-۴۸.
- پیشگاهی‌فرد، زهرا، انصاری‌زاده، سلمان، کرمی، افشین و پرهیز، فریاد. (۱۳۸۹). تعامل در فضای مجازی و تأثیر آن بر هویت زنان در ایران (مورد مطالعه: دانشجویان دختر دانشگاه تهران)، *زن در توسعه سیاست*، ۸(۲)، ۱۸۹-۲۰۹.
- رسولی، هاتف، حسن زاده، محمد و رحیمیان، سمانه. (۱۴۰۲). ارائه الگوی هستی‌شناختی حاکمیت فضای سایبر: طرح یک تعریف جامع، *پژوهش‌ها و مدیریت اطلاعات*، ۳۹(۲)، ۴۲۵-۴۵۲.
- رضایی‌ها، آمنه و مریم افشاری. (۱۳۹۷). نقش دولت در کنترل فضای مجازی از منظر قانون اساسی ایران، *پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۹(۳۷)، ۳۱۹-۳۴۰.
- روحانی، ابوالفضل و روحانی، مهدی. (۱۴۰۲). نقش فضای مجازی در حکمرانی ملی جمهوری اسلامی ایران، *مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ۱۳(۵۳)، ۸۴-۶۱.
- عالم، عبدالرحمان. (۱۴۰۱). *بنیادهای علم سیاست*، تهران: نشر نی.
- مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری. (۱۳۹۹). *گزارش نشست چهارم حکمرانی فناوری و فضای مجازی*، شماره مسلسل، ۵۵۶.
- معتمدنژاد، کاظم، معتمدنژاد، رؤیا. (۱۳۸۸). *حقوق ارتباطات*، جلد اول، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- مویر، ریچارد. (۱۳۷۹). *درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی*، ترجمه دره میرحیدر با همکاری یحیی صفوی، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- نامداریان، لیلا و خدمت‌گزار، حمیدرضا. (۱۴۰۲). شناسایی نقش‌های سیاستی در نظام حکمرانی محتوای فضای مجازی کشور، *کنفرانس بین‌المللی وب پژوهی*، تهران.

Carle, J. C., & Perritt Jr, H. H. (2006). *Civil Liability on the Internet*. GPSolo, 23, 44.

Ning, H. 2022. *A Brief History of Cyberspace*. Oxon: CRC Press.

Deibert, R., Palfrey, J., Rohozinski, R., & Zittrain, J. (2008). *Access denied: The practice and policy of global internet filtering* (p. 472). The MIT Press.

Recommendation CM/Rec. (2008). 6 of the the Committee of Ministers to member states on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters. Paris: Council of Europe press.

Zhao, H. (2022). *Cyberspace & Sovereignty*. China: Harbin Institute of Technology. https://doi.org/10.1142/9789811227790_0001